# ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
# F. G. JACOBS
# της 8ης Απριλίου 1992 *

*Κύριε Πρόεδρε,*
*Κύριοι δικαστές,*

1. Τις υπό κρίση υποθέσεις υπέβαλε στο Δικαστήριο κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ το cour du travail de Liège του Βελγίου. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά σχετικά με την έκταση των άρθρων 12 και 46 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 [όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2001/83 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουνίου 1983, ΕΕ L 230, σ. 6], περί της εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας. Τα ερωτήματα, όμοια σε αμφότερες τις υποθέσεις, είναι τα ακόλουθα:

« 1. Στην περίπτωση χορηγήσεως παροχής δυνάμει μόνο της βελγικής νομοθεσίας (εν προκειμένω πλήρους συντάξεως), πρέπει να εφαρμοστεί το σύνολο των διατάξεων του άρθρου 46 του κανονισμού, περιλαμβανομένης και της παραγράφου 3, προκειμένου να ρυθμιστεί η σώρευση με σύνταξη χορηγούμενη από άλλο κράτος μέλος, εν προκειμένω την Ιταλία; Εξακολουθεί να ισχύει η νομολογία Petroni;

2. Ισχύει ο ίδιος κανόνας στην περίπτωση που δεν πρόκειται για σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου, η οποία είναι ανάλογη των ετών ασφαλίσεως και των εξομοιουμένων με αυτά, αλλά για σύνταξη αναπηρίας που χορηγείται από το εθνικό ταμείο συντάξεως εργατών ορυχείου, που είναι ίδια για όλους, με διαφοροποιήσεις μόνον αναλόγως της οικογενειακής καταστάσεως;

3. Μπορεί η λόγω της εφαρμογής του άρθρου 12, παράγραφος 2, δεύτερη φράση, του κανονισμού 1408/71 εξουδετέρωση μιας εθνικής ρήτρας περί απαγορεύσεως της σωρεύσεως η οποία μειώνει το δικαίωμα παροχών που προσδιορίζεται βάσει μόνο των περιόδων ασφαλίσεως στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, αναλόγως του δικαιώματος παροχών της ίδιας φύσεως που έχουν αποκτηθεί σε άλλο κράτος μέλος, να επιφέρει μείωση της εθνικής παροχής κατ' εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71, τη στιγμή που δεν απαιτήθηκε εφαρμογή του συστήματος του συνυπολογισμού των περιόδων ασφαλίσεως για την απόκτηση του δικαιώματος παροχών στο κράτος αυτό, το δε άρθρο 12, παράγραφος 2, δεύτερη φράση, του κανονισμού είχε ως μόνο αποτέλεσμα τη διατήρηση δικαιώματος που αποκτήθηκε βάσει μόνης της εθνικής νομοθεσίας; »

## Τα πραγματικά περιστατικά

2. Οι διατάξεις περί παραπομπής δεν δίνουν πολλά στοιχεία σχετικά με τα πραγματικά

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

περιστατικά των δύο υποθέσεων, από τη δικογραφία όμως προκύπτει ότι αυτά εξελίχθηκαν ως εξής.

3. Ο Di Crescenzo, Ιταλός υπήκοος, εργάστηκε στα ορυχεία στο Βέλγιο επί 27 έτη. Προηγουμένως είχε εργαστεί στην Ιταλία ως μισθωτός επί πέντε περίπου έτη. Από 1ης Απριλίου 1975 λαμβάνει πλήρη σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου από το Office national des pensions pour travailleurs salariés (εθνικό ταμείο συντάξεως μισθωτών — ONPTS), που είναι ο αρμόδιος βελγικός φορέας. Την 1η Ιουνίου 1980 του χορηγήθηκε εξάλλου σύνταξη του ιταλικού συστήματος. Ο αρμόδιος βελγικός φορέας έκρινε ότι, βάσει των βελγικών διατάξεων που απαγορεύουν τη σώρευση, όφειλε να λάβει υπόψη την ιταλική σύνταξη του Di Crescenzo και, με απόφαση της 17ης Μαΐου 1985, μείωσε τη βελγική του σύνταξη από 1ης Ιουλίου 1980. Ο Di Crescenzo θεώρησε ότι οι βελγικές διατάξεις που απαγορεύουν τη σώρευση δεν εφαρμόζονται στους υπηκόους άλλων κρατών μελών και προσέφυγε στο tribunal du travail de Liège το οποίο αναγνώρισε το δικαίωμά του για πλήρη σύνταξη δυνάμει της βελγικής νομοθεσίας.

4. Κατόπιν της αποφάσεως του tribunal du travail, ο αρμόδιος βελγικός φορέας (ήδη το Office national des pensions, εθνικό ταμείο συντάξεων — ONP που διαδέχθηκε το ONPTS) δέχθηκε ότι ο Di Crescenzo είχε δικαίωμα πλήρους συντάξεως από 1ης Ιουλίου 1980 μέχρι 31ης Δεκεμβρίου 1980, έκρινε όμως ότι μετά την εισαγωγή νέων απαγορευουσών τη σώρευση διατάξεων με τον βελγικό νόμο της 10ης Φεβρουαρίου 1981, η σύνταξή του πρέπει να μειωθεί από 1ης Ιανουαρίου 1981, οπότε τέθηκε σε ισχύ ο νόμος αυτός. Ο αρμόδιος βελγικός φορέας άσκησε έφεση ενώπιον του cour du travail και ζήτησε να αναγνωριστεί ότι ο Di Crescenzo δεν είχε δικαίωμα πλήρους συντάξεως μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1980. Ενώπιον του cour du travail ο αρμόδιος φορέας υποστήριξε ότι από 1ης Ιανουαρίου 1981 ο ενδιαφερόμενος δικαιούται:

α) είτε σύνταξη υπολογιζομένη αποκλειστικά βάσει της βελγικής νομοθεσίας, λαμβανομένων υπόψη και των διατάξεών της που απαγορεύουν τη σώρευση,

β) είτε σύνταξη υπολογιζομένη βάσει του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71, εντός του ορίου που επιβάλλει η παράγραφος 3 του άρθρου αυτού,

οποιαδήποτε και αν είναι υψηλότερη. Ο Di Crescenzo υποστήριξε ότι το άρθρο 46, παράγραφος 3, δεν εφαρμόζεται στην περίπτωσή του και το cour du travail αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο το σχετικό ερώτημα.

5. Η Casagrande είναι επίσης Ιταλίδα υπήκοος. Ο αποβιώσας σύζυγός της Barel εργάστηκε στα ορυχεία στο Βέλγιο επί 21 έτη, ενώ προηγουμένως είχε εργαστεί στην Ιταλία ως μισθωτός επί 14 έτη. Την 1η Μαΐου 1968 του χορηγήθηκε βελγική σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου. Στις 16 Ιανουαρίου 1983 απεβίωσε. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1983 το ONPTS, ο αρμόδιος βελγικός φορέας γνωστοποίησε στην Casagrande ότι με προσωρινή απόφαση τής χορήγησε σύνταξη επιζώντος βάσει ολόκληρης της σταδιοδρομίας του Barel, περιλαμβανομένης και της περιόδου εργασίας του στην Ιταλία. Με την τελική απόφαση όμως που εξέδωσε στις 12 Οκτωβρίου 1984, ο αρμόδιος βελγικός φορέας, εφαρμόζοντας τις βελγικές διατάξεις που απαγορεύουν τη

σώρευση, μείωσε τη σύνταξη της Casagrande από 1ης Οκτωβρίου 1983 διότι αυτή ελάμβανε επίσης σύνταξη επιζώντος από τον αρμόδιο ιταλικό φορέα βάσει της περιόδου κατά την οποία ο Barel εργάστηκε στην Ιταλία. Στις 21 Φεβρουαρίου 1985, η Casagrande πληροφορήθηκε από το εθνικό ταμείο συντάξεων ότι η βελγική σύνταξη επιζώντος που ελάμβανε θα μειωνόταν και πάλι λόγω της αυξήσεως της ιταλικής συντάξεως επιζώντος.

6. Η Casagrande θεώρησε ότι δικαιούται πλήρη βελγική σύνταξη επιζώντος από 1ης Φεβρουαρίου 1983 και άσκησε αγωγή ενώπιον του tribunal du travail de Liège, υποστηρίζοντας ότι οι βελγικές διατάξεις που απαγορεύουν τη σώρευση δεν εφαρμόζονται στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών. Το tribunal du travail τη δικαίωσε και της αναγνώρισε πλήρη σύνταξη από 1ης Φεβρουαρίου 1983 χωρίς μείωση λόγω του ότι ελάμβανε σύνταξη επιζώντος και από άλλο κράτος μέλος. Ο αρμόδιος βελγικός φορέας (ήδη το ONP) άσκησε έφεση ενώπιον του cour du travail και υποστήριξε ότι η σύνταξη της Casagrande πρέπει να υπολογιστεί ακριβώς όπως και η σύνταξη του Di Crescenzo.

**Το πρώτο και το τρίτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου**

7. Το βασικό ερώτημα και στις δύο υποθέσεις είναι το κατά πόσο δικαιούνται οι βελγικές αρχές να λάβουν υπόψη παροχές που χορηγούνται από άλλα κράτη μέλη, προκειμένου να υπολογίσουν τα ποσά που οφείλουν στους αιτούντες. Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα εξαρτάται από την έκταση των άρθρων 12, παράγραφος 2, και 46 του κανονισμού 1408/71. Ο Di Crescenzo και η Casagrande υποστηρίζουν ότι οι βελγικές διατάξεις που απαγορεύουν τη σώρευση δεν εφαρμόζονται στην περίπτωσή τους διότι προσκρούουν στη δεύτερη φράση του άρθρου 12, παράγραφος 2. Καίτοι η διάταξη αυτή υπονοεί ότι τα αιτήματά τους υπόκεινται στο όριο του άρθρου 46, παράγραφος 3, ο Di Crescenzo και η Casagrande φρονούν ότι η διάταξη αυτή δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των συντάξεων που δικαιούνται λόγω των περιόδων εργασίας που συμπλήρωσαν σε ένα και μόνο κράτος μέλος.

8. Το άρθρο 12, παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/71 ορίζει τα ακόλουθα:

« Οι διατάξεις περί μειώσεως, αναστολής ή καταργήσεως, που προβλέπονται από τη νομοθεσία κράτους μέλους σε περίπτωση σωρεύσεως μιας παροχής με άλλες παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως ή με άλλα εισοδήματα, εφαρμόζονται εις βάρος του δικαιούχου, ακόμη και αν πρόκειται περί παροχών που εκτήθησαν δυνάμει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους ή περί εισοδημάτων που εκτήθησαν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Ο κανόνας αυτός δεν ισχύει όταν ο δικαιούχος λαμβάνει παροχές της ίδιας φύσεως για αναπηρία, γήρας, θάνατο (συντάξεις) ή επαγγελματική ασθένεια που καταβάλλονται από τους φορείς δύο ή περισσοτέρων κρατών μελών σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 46, 50, 51 ή του άρθρου 60, παράγραφος 1, περίπτωση β. »

9. Το άρθρο 46 υπάγεται στο κεφάλαιο 3 του τίτλου III του κανονισμού 1408/71, το οποίο, κατά το άρθρο 44, παράγραφος 1, αφορά το δικαίωμα παροχών γήρατος και θανάτου (συντάξεων) των μισθωτών και μη μισθωτών που έχουν υπαχθεί στη νομοθεσία δύο ή περισ-

σοτέρων κρατών μελών ή των επιζώντων τους. Οι τρεις πρώτες παράγραφοι του άρθρου 46 είναι οι ακόλουθες:

*« Εκκαθάριση παροχών*

1) Ο αρμόδιος φορέας καθενός από τα κράτη μέλη στη νομοθεσία των οποίων έχει υπαχθεί ο μισθωτός ή μη μισθωτός και της οποίας πληρούνται οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για τη γένεση του δικαιώματος παροχών, χωρίς να χρειάζεται να εφαρμοσθούν οι διατάξεις του άρθρου 45, και/ή του άρθρου 40, παράγραφος 3, προσδιορίζει, κατά τις διατάξεις της νομοθεσίας που εφαρμόζεται από αυτόν, το ποσό της παροχής που αντιστοιχεί στη συνολική διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως κατοικίας που πρέπει να ληφθούν υπόψη δυνάμει της νομοθεσίας αυτής.

Ο φορέας αυτός προβαίνει, επίσης, στον υπολογισμό του ποσού της παροχής που θα εχορηγείτο, κατ' εφαρμογή των κανόνων της παραγράφου 2, περιπτώσεις α και β. Μόνο το μεγαλύτερο από τα δύο αυτά ποσά λαμβάνεται υπόψη.

2) Ο αρμόδιος φορέας καθενός από τα κράτη μέλη, στη νομοθεσία των οποίων έχει υπαχθεί ο μισθωτός ή μη μισθωτός, εφαρμόζει τους ακόλουθους κανόνες, εφόσον οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για τη γένεση του δικαιώματος επί των παροχών δεν πληρούνται παρά μόνο αν ληφθεί υπόψη το άρθρο 45 και/ή το άρθρο 40, παράγραφος 3:

α) ο φορέας υπολογίζει το θεωρητικό ποσό της παροχής, την οποία θα ηδύνατο να διεκδικήσει ο ενδιαφερόμενος, αν όλες οι περίοδοι ασφαλίσεως και κατοικίας που πραγματοποιήθηκαν υπό τις νομοθεσίες των κρατών μελών στις οποίες είχε υπαχθεί ο μισθωτός ή μη μισθωτός είχαν πραγματοποιηθεί στο σχετικό κράτος μέλος και υπό τη νομοθεσία που εφαρμόζεται από τον εν λόγω φορέα κατά την ημερομηνία εκκαθαρίσεως της παροχής. Αν, κατά τη νομοθεσία αυτή, το ποσό της παροχής είναι ανεξάρτητο της διάρκειας των περιόδων που πραγματοποιήθηκαν, το ποσό αυτό λαμβάνεται ως το θεωρητικό ποσό που αναφέρεται στην παρούσα περίπτωση·

β) ο φορέας προσδιορίζει κατόπιν το πραγματικό ποσό της παροχής βάσει του θεωρητικού ποσού που αναγράφεται στο προηγούμενο εδάφιο, κατ' αναλογία προς τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως ή κατοικίας που πραγματοποιήθηκαν προ της επελεύσεως του κινδύνου, υπό τη νομοθεσία που εφαρμόζει, εν σχέσει προς τη συνολική διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως και κατοικίας που πραγματοποιήθηκαν προ της επελεύσεως του κινδύνου υπό τις νομοθεσίες όλων των σχετικών κρατών μελών·

γ) αν η συνολική διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως και κατοικίας που πραγματοποιήθηκαν προ της επελεύσεως του κινδύνου, υπό τις νομοθεσίες όλων των σχετικών κρατών μελών, είναι μεγαλύτερη από τη μέγιστη διάρκεια που απαιτεί η νομοθεσία ενός από αυτά τα κράτη μέλη για τη λήψη πλήρους παροχής, ο αρμόδιος φορέας του κράτους αυτού λαμβάνει υπόψη τη μέγιστη αυτή διάρκεια αντί της συνολικής διάρκειας των εν λόγω περιόδων για την εφαρμογή των διατάξεων της παρούσας παραγράφου· αυτή η μέθοδος υπολογισμού δεν πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα να επιβληθεί στον εν λόγω φορέα το βάρος παροχής ποσού ανώτερου από εκείνο της πλήρους παροχής που προβλέπεται από την υπ' αυτού εφαρμοζόμενη νομοθεσία·

δ) (...)

3) Ο ενδιαφερόμενος δικαιούται το συνολικό ποσό των παροχών που υπολογίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2, με ανώτατο όριο το μεγαλύτερο από τα θεωρητικά ποσά παροχών που υπολογίζονται κατά τις διατάξεις της παραγράφου 2, περίπτωση α.

Εφόσον το ποσό που αναφέρεται στο προηγούμενο εδάφιο υπερβαίνει το όριο, κάθε φορέας ο οποίος εφαρμόζει την παράγραφο 1 προσαρμόζει την παροχή του στο ποσό που αντιστοιχεί στη σχέση μεταξύ του ποσού της εν λόγω παροχής και του συνολικού ποσού των παροχών που προσδιορίζονται κατά τις διατάξεις της παραγράφου 1.»

10. Η φιλοσοφία που διαπνέει το κεφάλαιο 3 του τίτλου III του κανονισμού 1408/71 αναλύεται στην έβδομη και στην όγδοη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73) ως εξής:

«Οι κανόνες συντονισμού που εθεσπίσθησαν για την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 51 της Συνθήκης πρέπει να εξασφαλίζουν στους εργαζομένους, οι οποίοι διακινούνται στο εσωτερικό της Κοινότητας, τα κεκτημένα δικαιώματα και πλεονεκτήματα, χωρίς να δύνανται να προκαλέσουν αδικαιολόγητες σωρεύσεις· (...) προς τον σκοπό αυτό οι δικαιούχοι παροχών αναπηρίας, γήρατος και θανάτου (συντάξεις), πρέπει να δύνανται να απολαύουν του συνόλου των παροχών που έχουν αποκτήσει στα διάφορα κράτη μέλη· ότι, προς αποφυγή όμως αδικαιολογήτων σωρεύσεων που προκύπτουν ιδίως από τη χρονική σύμπτωση περιόδων ασφαλίσεως και περιόδων εξομοιουμένων προς αυτές, είναι αναγκαίο να τεθεί ως ανώτατο όριο το υψηλότερο ποσό παροχής, που θα όφειλε ένα από αυτά τα κράτη στον εργαζόμενο, αν αυτός είχε ασκήσει εκεί ολόκληρη την επαγγελματική του δραστηριότητα.»

11. Τη φιλοσοφία αυτή εκφράζει το άρθρο 46 του κανονισμού 1408/71 και συγκεκριμένα η παράγραφος 3, ορίζοντας ανώτατο όριο στο ποσό των παροχών που καταβάλλονται στον ενδιαφερόμενο. Το όριο αυτό είναι το ποσό το οποίο θα εδικαιούτο ο ενδιαφερόμενος αν είχε συμπληρώσει σε ένα μόνο κράτος μέλος όλες τις περιόδους ασφαλίσεως ή κατοικίας που συμπλήρωσε υπό τη νομοθεσία των κρατών μελών. Προς τούτο επιλέγεται το κράτος, δυνάμει της νομοθεσίας του οποίου χορηγούνται οι υψηλότερες παροχές.

12. Γρήγορα όμως διαπιστώθηκε ότι το άρθρο 46 μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα, αντί να προστατεύει τη θέση του διακινουμένου εργαζομένου, να μειώνει σε ορισμένες περιπτώσεις το ποσό της συντάξεως την οποία θα εδικαιούτο αυτός δυνάμει μόνο του εθνικού δικαίου. Στην υπόθεση 24/75, Petroni ECR. 1975, σ. 1149), το Δικαστήριο έκρινε (σκέψη 13) ότι ο σκοπός των άρθρων 48 έως 51 (της Συνθήκης) δεν θα επιτυγχανόταν αν, λόγω της ασκήσεως του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας που έχουν, οι εργαζόμενοι έχαναν πλεονεκτήματα κοινωνικής ασφαλίσεως που τους εξασφαλίζει εν πάση περιπτώσει μόνη η νομοθεσία ενός κράτους μέλους. Με τη σκέψη 22 της αποφάσεώς του το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 46, παράγραφος 3, δεν συμβιβάζεται με το άρθρο 51 της Συνθήκης καθόσον επιβάλλει περιορισμό της σωρεύσεως δύο παροχών που έχουν αποκτηθεί σε διάφορα κράτη μέλη διά της μειώσεως του ποσού μιας παροχής που έχει αποκτηθεί δυνάμει μόνης της εθνικής νομοθεσίας.

13. Στην υπόθεση 22/77, Mura (ECR. 1977, σ. 1699), το Δικαστήριο έκρινε ότι οσάκις το άρθρο 46, παράγραφος 3, δεν εφαρμόζεται διότι έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του ποσού της παροχής που χορηγείται δυνάμει μόνης της εθνικής νομοθεσίας, δεν έχει εφαρμογή ούτε το άρθρο 12, παράγραφος 2. Όπως εξήγησε το

Δικαστήριο στις σκέψεις 14 και 15 της αποφάσεως,

« εφόσον η δεύτερη αυτή φράση δεν έχει εφαρμογή, εφαρμόζεται η πρώτη φράση με τη συνέπεια ότι οι ρήτρες μειώσεως, αναστολής ή καταργήσεως που προβλέπονται από τη νομοθεσία κράτους μέλους να είναι αντιτάξιμες στον δικαιούχο.

Πάντως, από την παράγραφο 1 του άρθρου 46 συνάγεται ότι αν η εφαρμογή μόνο των εθνικών διατάξεων για τη γένεση και τον υπολογισμό του δικαιώματος είναι λιγότερο ευνοϊκή για τον εργαζόμενο από την εφαρμογή των διατάξεων περί συνυπολογισμού και αναλογικού επιμερισμού, πρέπει να εφαρμόζονται οι τελευταίες αυτές διατάξεις ».

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα:

« Εφόσον ο εργαζόμενος λαμβάνει σύνταξη δυνάμει της εθνικής μόνο νομοθεσίας, οι διατάξεις του κανονισμού 1408/71 δεν εμποδίζουν την πλήρη εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στον εργαζόμενο, περιλαμβανομένων των εθνικών αντισωρευτικών κανόνων, εξυπακουομένου ότι, αν η εφαρμογή αυτής της εθνικής νομοθεσίας αποδεικνύεται λιγότερο ευνοϊκή από την εφαρμογή του συστήματος συνυπολογισμού και αναλογικού επιμερισμού, εφαρμόζεται το σύστημα αυτό δυνάμει του άρθρου 46, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71. »

Το Δικαστήριο πρόσθεσε στην υπόθεση 238/81, Van der Bunt-Craig ( Συλλογή 1983, σ. 1385, σκέψη 15 ) ότι, οσάκις έχει εφαρμογή το άρθρο 46 του κανονισμού 1408/71, « εφαρμόζεται, κατ' αποκλεισμό των αντισωρευτικών κανόνων που προβλέπει η εθνική νομοθεσία, η παράγραφος 3 του άρθρου 46 που περιορίζει τη σώρευση των χορηγούμενων παροχών κατά τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 1 και 2 του ίδιου άρθρου. »

14. Με την απόφαση C-108/89, Pian ( Συλλογή 1990, σ. I-1599 ), το Δικαστήριο συνόψισε ως εξής, στις σκέψεις 8 έως 12 την έκταση της νομολογίας του:

« Όταν ένας εργαζόμενος λαμβάνει σύνταξη δυνάμει της εθνικής μόνο νομοθεσίας, οι διατάξεις του κανονισμού 1408/71 δεν εμποδίζουν την εις το ακέραιο εφαρμογή επ' αυτού της εθνικής αυτής νομοθεσίας, περιλαμβανομένων και των εθνικών κανόνων περί απαγορεύσεως της σωρεύσεως.

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι, σε περίπτωση όπου προκύπτει ότι η εφαρμογή της εθνικής μόνο νομοθεσίας είναι λιγότερο ευνοϊκή για τον εργαζόμενο απ' ό,τι το σύστημα του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71, τότε εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου αυτού ( ... )

Για την επίλυση της διαφοράς, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να συγκρίνει τις παροχές που οφείλονται κατ' εφαρμογή του εθνικού μόνο δικαίου, περιλαμβανομένων και των κανόνων περί απαγορεύσεως της σωρεύσεως, με τις παροχές που θα οφείλονταν κατ' εφαρμογή του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71, περιλαμβανομένου και του περιεχόμενου στην παράγραφο 3 κανόνα περί απαγορεύσεως της σωρεύσεως. »

Το Δικαστήριο επανέλαβε πρόσφατα τις αρχές αυτές με την απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 1992 στην υπόθεση C-5/91, Di Prinzio ( Συλλογή 1992, σ. I-897 ).

15. Νομίζω ότι την αφετηρία γι' αυτή την αντιμετώπιση του ζητήματος αποτέλεσε η απόφαση Petroni. Όπως εξήγησε το Δικαστήριο με την απόφαση C-199/88, Cabras (Συλλογή 1990, σ. I-1023, σκέψεις 23 έως 27):

« Σκοπός των διατάξεων του άρθρου 51 είναι η εξάλειψη των δυσμενών συνεπειών που θα μπορούσε να έχει για τους διακινούμενους εργαζόμενους το γεγονός ότι τα ασφαλιστικά δικαιώματά τους έχουν αποκτηθεί υπό διάφορες εθνικές νομοθεσίες.

Ο σκοπός αυτός δεν θα επιτυγχανόταν αν, συνεπεία της ασκήσεως του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας, οι διακινούμενοι εργαζόμενοι έχαναν ασφαλιστικά οφέλη τα οποία τους εξασφαλίζει σε κάθε περίπτωση η νομοθεσία ενός μόνο κράτους μέλους ή περιέρχονταν σε δυσμενέστερη θέση από ό,τι αν ολόκληρη η επαγγελματική σταδιοδρομία τους εξελισσόταν σε ένα μόνο κράτος μέλος.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, όπως προκύπτει από τη νομολογία, το προβλεπόμενο στο άρθρο 46 του κανονισμού 1408/71 σύστημα επιτρέπεται να εφαρμόζεται μόνον όταν δεν έχει ως αποτέλεσμα να στερεί από τον ενδιαφερόμενο διακινούμενο εργαζόμενο ένα μέρος των δικαιωμάτων που του παρέχει η νομοθεσία ενός μόνο κράτους μέλους ή να τον εμποδίζει να λαμβάνει τουλάχιστον το πλήρες ποσό των υψηλοτέρων παροχών που οφείλονται δυνάμει της εν λόγω νομοθεσίας και μόνο.

Επομένως, η κοινοτική ρύθμιση μπορεί να εφαρμόζεται μόνον όταν η εφαρμογή της αποβαίνει τουλάχιστον εξίσου επωφελής για τον διακινούμενο εργαζόμενο όσο και η πλήρης εφαρμογή της εθνικής μόνο νομοθεσίας, περιλαμβανομένων των κανόνων της περί απαγορεύσεως της σωρεύσεως.

Στην περίπτωση όμως αυτή, η κοινοτική ρύθμιση πρέπει να εφαρμόζεται πλήρως. Οι περιορισμοί τους οποίους επιβάλλει ενδεχομένως στους διακινουμένους εργαζομένους πρέπει να γίνονται δεκτοί, διότι αποτελούν το αντιστάθμισμα των ασφαλιστικών ωφελημάτων τα οποία αντλούν οι εν λόγω εργαζόμενοι από τη ρύθμιση αυτή και τα οποία δεν μπορούν να αποκτήσουν χωρίς αυτή. »

Αν δηλαδή το Δικαστήριο είχε αποφανθεί στην υπόθεση Petroni κατά διαφορετικό τρόπο, οι εθνικές αρχές θα όφειλαν να εφαρμόσουν το σύστημα του άρθρου 46 ακόμη και αν είχε ως συνέπεια να αφαιρεί από τον ενδιαφερόμενο οφέλη κεκτημένα βάσει μόνης της νομοθεσίας ενός κράτους μέλους.

16. Το εθνικό δικαστήριο φαίνεται ότι θεώρησε ότι η απόφαση Petroni δύσκολα συμβιβάζεται με τη μεταγενέστερη απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση 323/86, Collini (Συλλογή 1987, σ. 5489), όπου γίνεται λόγος για εφαρμογή του άρθρου 46 στο σύνολό του, περιλαμβανομένης και της παραγράφου 3. Με την απόφαση Collini το Δικαστήριο έκρινε (σκέψη 13) ότι:

« Ο κανόνας του άρθρου 46, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71, που απαγορεύει τη σώρευση, εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση κατά την οποία το άρθροισμα των παροχών που υπολογίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 υπερβαίνει το όριο του μεγαλύτερου από τα θεωρητικά ποσά των συντάξεων, έστω και αν η υπέρβαση του ορίου αυτού δεν προκύπτει από χρονική σύμπτωση περιόδων ασφαλίσεως. »

Εξάλλου έκρινε ότι:

« Όταν υπάρχει ένας μόνο φορέας που χορηγεί αυτοτελή παροχή κατά την έννοια του άρθρου

46, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71, μόνο αυτός ο φορέας οφείλει να μειώσει την παροχή του δυνάμει του άρθρου 46, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, οφείλει δε να προβεί στη μείωση αυτή ελαττώνοντάς την κατά ολόκληρο το ποσό κατά το οποίο το άθροισμα των παροχών που υπολογίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 υπερβαίνει το ανώτατο όριο του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 3. »

Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση αναφέρθηκε ότι η λύση που έδωσε το Δικαστήριο στο δεύτερο σημείο με την απόφαση Collini οδήγησε τον αρμόδιο φορέα να υπολογίσει εκ νέου τις οφειλόμενες στον Di Crescenzo και στην Casagrande παροχές, αφού είχε πλέον ασκήσει έφεση ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου.

17. Η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Collini δεν νομίζω ότι αποτελεί παρέκκλιση από την αρχή που διατύπωσε με την απόφαση Petroni. Η αρχή αυτή ήταν ότι το άρθρο 46, παράγραφος 3 είναι ασυμβίβαστο με το άρθρο 51 της Συνθήκης μόνο καθόσον η εφαρμογή του συνεπάγεται μείωση του ποσού της παροχής που έχει κτηθεί δυνάμει μόνης της εθνικής νομοθεσίας. Διαφορετικό ήταν όμως το ζήτημα στην υπόθεση Collini, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας Da Cruz Vilaça (σ. 5497 και 5502), στην οποία η εθνική νομοθεσία περιλαμβανομένων και των διατάξεών της που απαγορεύουν τη σώρευση αποδεικνυόταν λιγότερο ευνοϊκή από την εφαρμογή του άρθρου 46, περιλαμβανομένης και της παραγράφου 3. Δεν είχε επομένως εφαρμογή η αρχή που καθιερώθηκε με την απόφαση Petroni.

18. Φρονώ συνεπώς ότι η απάντηση στο πρώτο και στο τρίτο ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου πρέπει να κινείται στις κατευθυντήριες γραμμές της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Pian. Οι βελγικές αρχές οφείλουν δηλαδή να υπολογίζουν το ποσό που δικαιούνται οι ενδιαφερόμενοι δυνάμει της βελγικής νομοθεσίας, περιλαμβανομένων των βελγικών διατάξεων που απαγορεύουν τη σώρευση. Εν συνεχεία οφείλουν να υπολογίζουν το ποσό που δικαιούνται οι ενδιαφερόμενοι δυνάμει του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71. Πρέπει δε να χορηγηθεί το υψηλότερο από τα δύο ποσά. Θα προσθέσω ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 116/80, 117/80, 119/80, 120/80 και 121/80 Celestre κ.λπ. (Συλλογή 1981, σ. 1737, σκέψη 12) και στην υπόθεση 58/84, Romano (Συλλογή 1985, σ. 1679, σκέψεις 12 και 13), ο αρμόδιος φορέας οφείλει κατά τον υπολογισμό του ποσού του άρθρου 44, παράγραφος 1, να μη λάβει υπόψη τις παροχές που λαμβάνει ενδεχομένως ο αιτών δυνάμει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους. Όταν όμως υπολογίζει τα δικαιώματα του ενδιαφερομένου δυνάμει του άρθρου 46 στο σύνολό του, ο αρμόδιος φορέας οφείλει να εφαρμόσει το όριο του άρθρου 46, παράγραφος 3.

19. Ο Di Crescenzo και η Casagrande υποστηρίζουν ότι το άρθρο 46, παράγραφος 3, δεν εφαρμόζεται στην περίπτωσή τους διότι δεν χρειάστηκε να χρησιμοποιήσουν τον μηχανισμό του συνυπολογισμού των περιόδων ασφαλίσεως που προβλέπει ο κανονισμός 1408/71. Υπέρ του επιχειρήματος αυτού επικαλούνται την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση 32/77, Giuliani (ECR. 1977, σ. 1857), όπου το επίδικο ζήτημα ήταν ο τρόπος κατά τον οποίο οι γερμανικές αρχές είχαν υπολογίσει τη σύνταξη αναπηρίας ενός Ιταλού υπηκόου κατοίκου Ιταλίας ο οποίος είχε εργαστεί αρχικά στην Ιταλία και στη συνέχεια στη Γερμανία. Ο αιτών πληρούσε τις προϋποθέσεις του γερμανικού δικαίου για την απόκτηση συντάξεως πλην όμως, βάσει του γερμανικού νόμου, η καταβολή της συντάξεως έπρεπε να αναστελεί διότι ο ενδιαφερόμενος κατοικούσε στην αλλοδαπή. Οι ιταλικές αρχές

είχαν υπολογίσει τα δικαιώματά του βάσει του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71, περιλαμβανομένης και της παραγράφου 3. Ο ενδιαφερόμενος υποστήριξε ότι τα δικαιώματά του έπρεπε να υπολογιστούν αποκλειστικά βάσει της γερμανικής νομοθεσίας οπότε θα είχε τύχει ευνοϊκότερης μεταχείρισης και ότι, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71, οι γερμανικές αρχές δεν είχαν το δικαίωμα να αρνηθούν την καταβολή της συντάξεως λόγω του ότι κατοικούσε σε άλλο κράτος μέλος.

20. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 46, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71 εφαρμόζεται μόνο στην περίπτωση όπου, για την απόκτηση του δικαιώματος παροχών, απαιτείται συνυπολογισμός των περιόδων ασφαλίσεως. Διευκρίνισε δε ότι η κατά το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71 άρση των ρητρών κατοικίας, λόγω του ότι δεν επηρεάζει την απόκτηση του δικαιώματος για κάποια παροχή, δεν συνεπάγεται εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3, του ίδιου κανονισμού.

21. Είναι νομίζω σαφές ότι η απόφαση Giuliani, ερμηνευόμενη με γνώμονα τα πραγματικά περιστατικά εκείνης της υποθέσεως και τη μεταγενέστερη νομολογία του Δικαστηρίου ορίζει απλώς ότι οι αρμόδιοι φορείς των κρατών μελών δεν δικαιούνται να παρακρατήσουν τις παροχές που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71 και είναι κατά τα λοιπά καταβλητέες δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, για μόνο τον λόγο ότι ο αιτών κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος. Δεδομένου ότι στην περίπτωση αυτή η παροχή θεωρείται ότι καταβάλλεται δυνάμει μόνης της εθνικής νομοθεσίας, δεν γεννάται θέμα εφαρμογής του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71 και του ορίου που προβλέπει η παράγραφος 3. Οι περιστάσεις των υπό κρίση υποθέσεων διαφέρουν. Το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71 είναι άσχετο διότι και ο Di Crescenzo και η Casagrande κατοικούν στο Βέλγιο. Το ζήτημα που ανακύπτει ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου είναι αν και κατά πόσο οι βελγικές αρχές νομιμοποιούνται να λάβουν υπόψη τη σύνταξη που λαμβάνουν οι ενδιαφερόμενοι από τις ιταλικές αρχές. Νομίζω ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό βρίσκεται στην απόφαση του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως Pian.

**Το δεύτερο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου**

22. Σχετικά με το δεύτερο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου όλοι οι διάδικοι δέχθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση — και ορθά κατά τη γνώμη μου — ότι το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να δώσει απάντηση. Από τη δικογραφία προκύπτει ότι οι κύριες δίκες δεν αφορούν τη χορήγηση συντάξεων αναπηρίας από το εθνικό ταμείο συντάξεως εργατών ορυχείου. Η Επιτροπή παραπέμπει απλώς, με τις γραπτές παρατηρήσεις της σχετικά με το δεύτερο ερώτημα, στη σκέψη 11 της αποφάσεως Collini, στην οποία το Δικαστήριο διευκρινίζει το συμπέρασμα

που συνάγει στη σκέψη 13 και το οποίο παρατίθεται στην παράγραφο 16 των προτάσεων αυτών. Ο Di Crescenzo και η Casagrande δεν θίγουν το δεύτερο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου ενώ το ONP που είναι και ο μόνος εθνικός φορέας που κατέθεσε παρατηρήσεις φρονεί ότι δεν είναι αρμόδιο να σχολιάσει τα σχετικά ζητήματα. Υπό τις συνθήκες αυτές νομίζω ότι παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα.

**Συμπέρασμα**

23. Κατόπιν αυτών, νομίζω ότι η απάντηση που αρμόζει στα υπό κρίση προδικαστικά ερωτήματα είναι η ακόλουθη:

« Οσάκις ένας μισθωτός ή μη μισθωτός εργαζόμενος ή ο επιζών του λαμβάνει σύνταξη δυνάμει μόνης της εθνικής νομοθεσίας ενός κράτους μέλους, η οποία σύνταξη συντρέχει με άλλη που καταβάλλεται δυνάμει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους, ο κανονισμός 1408/71 δεν εμποδίζει την εφαρμογή στην περίπτωση αυτή της νομοθεσίας του πρώτου κράτους μέλους στο σύνολό της, περιλαμβανομένων και των διατάξεών της που απαγορεύουν τη σώρευση των παροχών, εκτός αν η εφαρμογή της αποδεικνύεται λιγότερο ευνοϊκή από την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 46 του κανονισμού 1408/71, περιλαμβανομένου και του ανωτάτου ορίου που θέτει η παράγραφος 3 του άρθρου αυτού. Στην περίπτωση αυτή το άρθρο 46 εφαρμόζεται στο σύνολό του, αποκλειομένης της εφαρμογής των εθνικών διατάξεων που απαγορεύουν τη σώρευση. »